

KOM MED UD

– OM PÆDAGOGERS ARBEJDE MED BØRN I NATUREN

Afsluttende projektrapport

Niels Ejbye-Ernst, Dorte Stokholm og Brian Lassen

VIA University
College

NORDEA
FONDEN

KOM MED UD

- OM PÆDAGOGERS ARBEJDE MED BØRN I NATUREN

Afsluttende projektrapport

Denne publikation er udarbejdet af Niels Ejbye-Ernst, Dorte Stokholm og Brian Lassen og er udgivet af VIA University College som afslutning på projektet *Kom med ud* under Center for Børn og Natur.

Center for Børn og Natur er et partnerskab mellem Friluftsrådet, Københavns Universitet (IGN), Syddansk Universitet (IOB), VIA University College, Danmarks Naturfredningsforening og Aarhus Universitet (DPU). Centeret er støttet af Nordea-fonden.

Publikationen bedes citeret

Ejbye-Ernst, N., Stokholm, D. og Lassen, B. (2024): Kom med ud – om pædagogers arbejde med børn i naturen. Afsluttende projektrapport. VIA University College, Aarhus, og Center for Børn og Natur, Københavns Universitet, Frederiksberg.

ISBN

978-87-971242-7-7

Layout

Tobias Frost, www.studiofrost.dk

Fotos:

Fra Unsplash.com

INDHOLDSFORTEGNELSE

4	OM PROJEKT KOM MED UD
8	KOM MED UD - PROJEKTETS DELPROJEKTER
10	KORTLÆGNINGERNE - 2018 OG 2023
12	FYRTÅRSINSTITUTIONER - FORTÆLLINGER FRA PRAKSIS
14	KOM MED UD- I PÆDAGOG-UDDANNELSERNE
15	Pædagoguddannelserne og pædagogisk arbejde i grønne omgivelser
17	Pædagogstuderende og praktikerfaringer med udetid
17	Sammenfattende om praktik- og pædagog-uddannelse
18	VIDEN OM BETYDNINGEN AF PÆDAGOGERS ARBEJDE MED BØRN I NATUREN
20	God praksis i pædagogisk arbejde i naturen
21	Uderummet - ekstensiv pasning eller et pædagogisk læringsmiljø?
22	ALLE LÆRE-PLANSTEMAER I GRØNNE OMGIVELSER
30	KONKLUSION, PERSPEKTIVER OG VISIONER
32	CENTER FOR BØRN OG NATUR - VISION OG FORMÅL
33	Projekter i Center for Børn og Natur
40	APPS OG LINKS
52	LITTERATURLISTE

OM PROJEKT *KOM MED UD*

Denne publikation er den afsluttende rapport om projektet *Kom med ud*, som er finansieret af Nordea-fonden og VIA University College og som blev gennemført i perioden 2018-2023. Hele arbejdet er foregået i regi af → [Center for Børn og Natur](#).

I projektet har vi undersøgt, hvordan pædagoger i daginstitutioner arbejder med børn i naturen, hvor meget tid de bruger udenfor sammen med børnene, samt hvilken betydning dette arbejde ifølge den nyeste forskning har for børn i alderen 0-6 år.

I 2018 gennemførte vi en indledende kortlægning af pædagogers arbejde med børn i grønne omgivelser. Siden har vi samlet forskningsbaseret viden om betydningen af pædagogers arbejde med børn i naturen, besøgt udvalgte fyrtårnsinstitutioner, filmet og beskrevet deres udepraksis. Desuden har vi undersøgt såvel pædagoguddannelsens bidrag til pædagogers arbejde med børn udenfor som praktikkens indflydelse på kommende pædagogers viden om pædagogisk arbejde i grønne omgivelser.

Undervejs har vi holdt mere end 120 oplæg ved fyraftensmøder og konferencer i institutioner og i kommuner, hvor vi løbende har formidlet projektets resultater.

Som afslutning på projektet har vi udarbejdet endnu en kortlægning vedrørende pædagogers udetid for at få en ide om, hvad der er sket over en periode på 5 år.

Afslutningsvis har vi udviklet et website, → www.kom-med-ud.dk, hvor alle resultater er tilgængelige sammen med mere end 100 videofilm, der kan inspirere til endnu mere arbejde udenfor.

Alle resultater er distribueret til alle dagtilbud i landet og formidlet i diverse foraer såsom seminarer, konferencer og på pædagoguddannelserne.

De vigtigste resultater

1. Forskningen underbygger, at det er betydningsfuldt for børns trivsel, udvikling, læring og dannelse at have adgang til at opholde sig i grønne omgivelser. [Download forskningsoversigten 'Betydningen af dagtilbudsarbejde med børn i naturen' her.](#)
2. Pædagoger i Danmark er optagede af at bruge uderummet. Minimum 20% af alle daginstitutioner kalder sig naturinstitutioner. [Download notatet 'Natur i danske dagtilbud 2018' her.](#)
3. Pædagoger er meget udenfor sammen med børn. En sammenligning af vores kortlægninger fra 2018 og 2023 viser en stor stigning i udetid for alle børnegrupper i vuggestue, integrerede institutioner og i børnehaver. [→ se sammenligning side 11.](#)
4. Pædagoger kan arbejde med alle dagtilbudslovens læreplanstemaer i uderummet og på ture ud i naturen. Dette har vi observeret gennem besøg på 37 fyrtårnsinstitutioner fordelt over hele landet. [Download forskningsoversigten 'Fyrtårnsinstitutioner – Fortællinger fra praksis' her.](#)
Se også afsnit om [→ læreplaner i grønne omgivelser side 22-29.](#)
5. Pædagogers arbejde med børn udenfor kræver planlægning og en ledelsesmæssig prioritering i dagligdagen. [Download forskningsoversigten 'Fyrtårnsinstitutioner – Fortællinger fra praksis' her.](#)
Se også afsnit om [→ fyrtårnsinstitutioner side 12.](#)
6. Selv om en meget stor del af dagligdagen med børn foregår udenfor, er pædagogisk arbejde i udendørskontekster ikke prioriteret uddannelsesmæssigt i pædagoguddannelsen. [Download forskningsoversigten 'Kom med ud – i pædagoguddannelsen' her.](#)
Se også afsnit om [→ pædagoguddannelsen side 14-16.](#)
7. Pædagogstuderendes praktik viser, at de studerende er meget udenfor sammen med børn, men at denne kontekst ofte ikke gives særlig opmærksomhed i vejledningssamtaler med de studerende. [Download baggrundsnotatet 'Pædagogstuderendes praktik foregår også i uderummet' her.](#)
Se også afsnit om [→ praktikrapport side 17.](#)

www.kom-med-ud.dk

– et nyt websted for pædagoger

Målet med webstedet → kom-med-ud.dk er at inspirere pædagoger i alle institutioner i Danmark, såvel vuggestuer, børnehaver som integrerede institutioner, til at bruge grønne omgivelserne mest muligt i det pædagogiske arbejde. Mange institutioner har allerede mange erfaringer og har udviklet en solid praksis. Det vigtigste for den enkelte daginstitution er at finde sin egen vej til at komme så meget som muligt ud i dagligdagen og kreativt at have øje for de muligheder, der er tilgængelige i nærområdet.

Vi anbefaler, at daginstitutioner gør mest muligt brug af den solide viden, der findes om uderummets betydning for små børns udvikling, gennem erfaringer fra meget aktive institutioner i hele landet og faktisk viden om, hvor meget tid mange pædagoger prioriterer at bruge ude sammen med børnene.

På webstedet findes alle resultater fra forsknings- og udviklingsprojektet *Kom med ud*. Det er muligt at få et hurtigt overblik over hele projektet gennem denne afsluttende publikation, hvor vi samler op og understreger pointer og resultater fra projektets publikationer og gennem små film fra institutionslivet og formidler forskeres viden og erfaringer med udeliv.

Gennem links til de øvrige publikationer er det let at dykke ned i en grundigere formidling af projektets undersøgelsesfelter.

Sidst i denne publikation er der links til diverse sites og interessegrupper på nettet som kan fungere som inspiration indenfor dagtilbud. Der vil hele tiden komme nye tiltag, så vi tilføjer gerne sites, vi måske har overset.

Desuden indeholder webstedet også et videobibliotek med små videofilm med inspiration til naturaktiviteter hver måned gennem hele året med inspiration. Platformen kan bruges til at søge såvel inspiration som viden i dagligdagen. Vi har tilstræbt at holde alle inspirationsfilm på ca. 2 minutter, så de hurtigt og let kan ses på mobil/iPad.

Filmene er opdelt efter forskellige årstider (forår, sommer efterår og vinter), og der findes desuden en kategori med aktiviteter, der kan foregå på alle årstider. Her kan du finde let tilgængelig inspiration i dagligdagen.

Biblioteket indeholder er bl.a.:

- Aktivitetsvideoer fra pædagogers arbejde med dyr, planter, science og tal
- Ugens plante i forår/sommer/eftersommer
- Forårstegn
- Svampe i svampesæsonen
- Frugter fra planter og træer (efterår)
- Naturaktiviteter året rundt

KOM MED UD **- PROJEKTETS** **DELPROJEKTER**

I dette kapitel vil vi med opsummerende tekster og korte film præsentere *Kom med ud* og projektets delprojekter.

OM PROJEKT KOM MED UD

Vi indledte projekt *Kom med ud* i begyndelsen af 2018 med en bevilling fra Nordea-fonden. *Kom med ud* er et naturprojekt særligt rettet mod pædagogisk personale, pædagoguddannelser og forældre, der har børn i dagtilbud.

Det overordnede mål med projektet var:

At støtte at dagtilbud i Danmark inddrager naturen mest muligt i deres pædagogiske arbejde på baggrund af nyeste viden og gennem erfaringer fra meget erfarne børnehaver udvalgt gennem landsdækkende kortlægning. (fra projektansøgning)

Med henvisning til nationale og internationale undersøgelser blev det i ansøgningen fremhævet, at små børn tilbragte stadig kortere tid udenfor, end børn har gjort tidligere.

”International litteratur peger på at børn kommer stadig mindre i naturen, se f.eks. (Soga et al., 2018; Soga and Gaston, 2016). Gentagne danske undersøgelser peger på, at mange børn kommer sjældent i naturen (TNS Gallup, 2015; You Gov, 2018), og at børn generelt kommer mindre i naturen i dag end tidligere, f.eks. i forhold til deres bedsteforældre (Fjeldsøe, 2018; Nygård, 2012). (fra projektansøgning)

For at undersøge om det samme gjorde sig gældende i daginstitutioner, ville vi sammenholde de mange undersøgelser, der udelukkende var baseret på forældres besvarelser, med opfattelsen i daginstitutionerne. Derfor sendte vi spørgeskemaer ud til pædagogiske ledere i Danmarks mere end 3500 institutioner. Vi fik svar fra ca. 60%.

Svarene fra spørgeskemaundersøgelsen i 2018 viste følgende:

- At der aldrig før har været flere naturinstitutioner i Danmark – sandsynligvis svarer det til at mellem 20-30% af alle daginstitutioner kalder sig naturinstitutioner.
- At børnene er ude dagligt mellem 3 og 5 timer hele året i de vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner, der kalder sig naturinstitutioner.
- At langt de fleste daginstitutioner er ude dagligt hele året i mere end to timer. I mange institutioner for børnehavebørn er børnene ude mere end 3 timer dagligt hele året.
- At 75% af alle daginstitutioner tager på tur i naturen en gang om ugen eller oftere.
- At pædagoger vurderer, at forældre ønsker endnu flere ture i naturen
- At pædagoger vurderer, at børn ønsker flere ture i naturen.
- At tiden kan være en begrænsende faktor for personalet, og personalet har stor lyst til flere ture i naturen.

[Download notat 'Natur i danske dagtilbud 2018' her.](#)

Efterfølgende har Center for Børn og Natur gennemført en baselineundersøgelse, hvor forældre blev bedt om at vurdere deres børns udetid i daginstitutionen. Den undersøgelse bekræfter status i vores 2018-undersøgelse. [Download rapporten 'Danske børns aktiviteter og ophold i naturen' her.](#)

KORTLÆGNINGERNE - 2018 OG 2023

Som afslutning på projekt *Kom med ud* gennemførte vi i 2023 endnu en kortlægning af pædagogers udetid med børn og kan på baggrund af dette sige, at pædagogers udetid er steget betragteligt i projektperioden. Projektet har forløbet i en periode, hvor Covid-19 i 2020-2021 bevirkede, at pædagogers arbejde skulle foregå mest muligt udenfor. Den afsluttende kortlægning blev gennemført i første halvår af 2023 et år efter Covid-19-restriktionernes ophør.

Der er forskelle på vores to kortlægninger, idet vi havde flere ressourcer til at gennemføre kortlægning i 2018. Det betød, at vi kunne få studentermedhjælpere til at ringe ledere op, der ikke havde svaret. Derfor fik vi ca. 60% besvarelser i 2018, mod kun ca. 30% i 2023.

Det kan påvirke resultaterne, men vi skønner alligevel, at de mere end 1200 svar i 2023 repræsenterer feltet rimelig godt.

Vi er bevidste om, at nogle tal kan være højt sat af de pædagogiske ledere i begge undersøgelser, men de to talsæt repræsenterer under alle omstændigheder tendenser, som er interessante.

I lighed med 2018 fordelte vi alle institutioner tilfældigt således, at 1/3 fik spørgeskema i januar, 1/3 i april og 1/3 i maj/juni. Det betyder, at vi kan sammenligne tallene fra

2018 med tallene fra 2023 med det forbehold, vi tager ovenfor. Vi har set på klimadata for de to år i de perioder, der er sendt spørgeskemaer ud. Begge år var der tørkevarsel fra maj måned, hvilket betød, at begge år havde meget regnfattige forårsmåneder.

Alle institutionstyper har markante fremgange i børns udetid i 2023; især blandt de ældste børn, hvorimod de yngste vuggestuebørns udetid er uændret i både vuggestuer og integrerede daginstitutioner.

Ifølge indberetningerne er en stor del af børnehaverbørnene ude hele dage i sommerhalvåret.

Tallene viser, at børn i vuggestuer og i børnehaver generelt er mere ude end børn fra integrerede institutioner. I perioden fra 2018 til 2023 øges antallet af udetimer dog for især de ældste børn i integrerede institutioner, og de nærmer sig tallene for børn fra børnehaver.

Der er fremgang både vinter, forår og sommer.

Som følge af nedlukningerne under Covid-19, tilbragte alle institutioner meget mere tid udenfor end tidligere. Vi spurgte derfor institutionerne, om de mente, at de efter Covid-19 har fastholdt en praksis med mere udetid. Hertil svarer ca. 40% af alle institutioner, at de stadig kommer mere ud eller meget mere ud end før Covid-19.

Planlagte daglige udetimer	VINTER 2018 - 2023	FORÅR 2018 - 2023	SOMMER 2018 - 2023
VUGGESTUER			
0-1 år	2,6 = 2,6	3,3 < 3,8	3,7 < 4,2
1-2 år	3,4 < 3,8	4,1 < 4,9	4,6 < 5,1
INTEGREREDE INSTITUTIONER			
0-1 år	2,4 = 2,4	2,9 < 3,1	3,4 < 3,7
1-2 år	2,9 < 3,1	3,5 < 3,9	4,1 < 4,6
2-3 år	3,4 < 3,7	4,0 < 4,6	4,4 < 5,2
3-4 år	4,3 < 5,0	4,9 < 6,6	5,4 < 7,0
4-5+ år	4,5 < 5,3	5,1 < 6,8	5,5 < 7,2
BØRNEHAVER			
2-3 år	4,8 < 5,7	5,8 < 6,8	6,4 < 7,1
3-4 år	5,1 < 6,0	6,0 < 7,2	6,6 < 7,2
4-5+ år	5,2 < 6,0	6,1 < 7,2	6,6 < 7,4

Kom med ud **– Vidensdeling med pædagoger**

I perioden 2020-2021 har vi formidlet projektets resultater og fyrtårnsinstitutionernes anbefalinger til pædagoger i daginstitutioner på mere end 120 forskellige fyraftensmøder, konferencer, webinarer mv.

FYRTÅRNSINSTITUTIONER **– FORTÆLLINGER FRA** **PRAKSIS**

Delprojektet *Fyrtårnsinstitutioner – fortællinger fra praksis* var meget praksisnært. Vi besøgte 37 udvalgte daginstitutioner i hele landet, der har særligt fokus på natur og udeliv i deres praksis året rundt. Institutionerne blev udvalgt på baggrund af spørgeskema sendt til alle daginstitutioner. Besøgene omfattede vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner, institutioner på landet og i byen, store institutioner og små institutioner, naturinstitutioner såvel som mere ordinære institutioner. På alle institutionsbesøg havde vi fokus på brugen af de grønne omgivelser i den daglige pædagogiske praksis.

I det følgende gennemgås kort hovedpointerne fra arbejdet med fyrtårnsinstitutioner. Det handler i overskrifter om *ledelsesmæssig forankring, pædagogers motivation, forældresamarbejde, dagtilbudsloven og læreplanstemaer* samt *logistiske udfordringer*. For projektet i sin helhed henvises til publikationen *Fyrtårnsinstitutioner – fortællinger fra praksis*. [Download rapporten her](#).

Ledelsesmæssig forankring

Ikke overraskende er ledelsesmæssig prioritering og støtte helt afgørende for, at den pædagogiske praksis udenfor får en væsentlig tyngde. Det gælder ikke mindst den generelle opbakning til tiltag i hverdagen, for eksempel at medarbejdere oplever en ledelse, der anerkender og understøtter at en børnegruppe tager på tur trods logistiske benspænd og udfordringer som følge af en presset normering.

Både ledelse og medarbejdere pointerer vigtigheden af at drøfte rammer og økonomi i forbindelse med brugen af de grønne omgivelser i den pædagogiske praksis. Endelig peger mange interviews på vigtigheden af, at uderummet og naturen i højere grad prioriteres, når institutionernes pædagogiske grundlag er på dagsordenen, så arbejdet med en udepraksis bliver en del af en institutions værdigrundlag i både handling, formidling og profil udadtil.

Pædagogers motivation og lyst

Det pædagogiske personales lyst og motivation til at være ude er en af nøglerne til succes. Det er ofte en længere proces at komme dertil, en proces, der skal støttes på forskellige måder for at få ændret vaner i praksis. I en del tilfælde har man prioriteret, at der allerede er eller fremadrettet ansættes ressourcepersoner i personalegruppen, som kan holde en faglig udvikling i gang.

Forældresamarbejde

Samarbejdet med forældregruppen er vigtigt. For at dette skal fungere bedst muligt er en grundig formidling fra institutionernes side om, *hvorfor, hvordan, hvor og hvornår* man arbejder i uderummet i den pædagogiske praksis. Grundlæggende er det vigtigt, at personalet overfor forældre kan begrunde den praksis, man har på stedet. Desuden skal personalet være tydelig i formidlingen af de krav, der stilles helt konkret til fodtøj, påklædning, seneste afleveringstidspunkt, tidligste afhentningstidspunkt mm. Det er lavpraktiske forhold, som har stor betydning for, at ture ud af huset kan give mulighed for meningsfuldt nærvær og fordybelse.

Dagtilbudsloven og læreplanstemaerne

En del af dagtilbuddenes forpligtelse er arbejdet med de seks læreplanstemaer. Hovedparten af fyrtårnsinstitutionerne formidler, at de inddrager alle læreplanstemaer i deres arbejde i grønne omgivelser. Det blev synliggjort, hvordan der er sammenhæng mellem det, pædagogerne finder værdifuldt ved at lægge det pædagogiske arbejde i grønne omgivelser, og dagtilbudslovens § 7, som fremhæver trivsel, læring, udvikling og dannelse som vigtige mål (Børne- og Socialministeriet 2018). Ved besøgene i fyrtårnsinstitutionerne så vi alle læreplanstemaer i spil på forskellig vis, som er beskrevet nærmere i publikationen. [Download rapporten 'Fyrtårnsinstitutioner – fortællinger fra praksis' her](#).

Se også denne publikations afsluttende nedslag på de forskellige læreplanstemaer i grønne omgivelser. Her illustreres pointer gennem videoeksempler. [se side 22]

Logistikken er afgørende

De institutioner, der bruger grønne områder mest, har ofte faste rutiner. De aflyser sjældent ture og deler gerne systematisk gode steder med hinanden gennem kortlægning af nærområdet og videndeling på forskellige måder. For at dagligdagen skal gøres let, er turmaterialer og grej tilgængeligt for alle, og det er let at komme af sted, idet det altid er pakket i en vogn eller turrygsække.

Fyrtårnsinstitutionerne prioriterer at gøre børnegruppen selvhjulpne, så de selv kan pakke tasker, huske tøj mv. Institutionerne vejleder og motiverer også forældrene til at sørge for, at børnenes medbragte madpakker, tøj og grej kan håndteres af børnene uden hjælp af voksne på turene. Personalet har dog også erfaringer med, at det udgør en daglig udfordring.

Blandt de mange forskellige løsninger til at få mange ture ind i institutionernes hverdag kan f. eks nævnes medbragte hængekøjer, der fungerer som hvilested for børn, der skal sove midt på dagen, fremfor at skulle bryde op og skulle hjem til institutionen – [Se filmen 'Tur med naturdagpleje' her](#). Turene er ofte tilrettelagt sådan, at børnene kan færdes frit og mest muligt indenfor nærmere aftalte rammer.

Mange institutioners egne uderum er blevet ændret indenfor de seneste år. Der er således mange eksempler på varierede naturområder, der er en del af de udearealer, der hører med til daginstitutionerne – naturen er på den måde rykket tættere på.

KOM MED UD
- I PÆDAGOG-
UDDANNELSERNE

PÆDAGOGUDDANNELSERNE OG PÆDAGOGISK ARBEJDE I GRØNNE OMGIVELSER

I projektet har vi desuden undersøgt, hvordan pædagoguddannelserne inspirerer og uddanner pædagoger til at inddrage grønne omgivelser i pædagogisk arbejde

I forbindelse med arbejdet med at undersøge pædagogisk arbejde i grønne områder er vi blevet bekræftet i, at pædagogers arbejde med børn i grønne områder er vigtigt for et godt børneliv – © Se filmen 'Vuggestuebørn i regnvejre' her. Det er en stærk værdi i pædagogers arbejde, at børn i daginstitutioner skal udenfor dagligt, at de skal på tur, og at de trives ved at være i naturen. På baggrund af udviklingen af pædagoguddannelse vurderer vi, at disse værdier er under pres i fremtidens uddannelsespraksis. Vi har derfor undersøgt, om pædagoguddannelserne uddanner pædagoger, så de er kompetente til at kunne videreudvikle praksis i grønne omgivelser, eller om der langsomt er ved at ske en udtynding af de værdier, kompetencer og idealer om udeliv, der gennem mange årtier har kendetegnet danske pædagoger.

Pædagogisk arbejde med alle Dagtilbudslovens læreplaner kan foregå såvel udenfor som inde. Det er ofte sådan, at undervisningsformer, -indhold og -arenaer på pædagoguddannelsen inspirerer den studerendes praksis og medtænkes, når de bliver ansat efter endt uddannelse. En del af læringen foregår også gennem praktikker, hvor studerende stifter bekendtskab med professionens normer og arbejdsformer. Derfor har vi også efterfølgende undersøgt praktikken.

For at få et indblik hvordan, hvornår og i hvilken grad landets pædagogstuderende præsenteres for og inspireres til pædagogisk arbejde i grønne omgivelser på pædagoguddannelserne, har vi kontaktet en underviser på alle 23 pædagoguddannelser i de seks professionshøjskoler inden for valgmodulerne. Det har overvejende været undervisere i *Natur og udeliv* de steder, hvor dette valgmodul udbydes. Vi har spurgt specifikt til praksis med at bruge grønne omgivelser i undervisningen i grunduddannelsen, de valgfrie kompetenceområder og dagtilbudsspecialiseringen. Vi har bedt informanterne om at kontakte relevante kolleger for at få flest mulige informationer.

Det viste sig, at det er sparsomt og tilfældigt, hvor meget udearealer tænkes ind i grunduddannelsen og i dagtilbudsspecialiseringen. Initiativer til at medtænke uderummet i løbet af studiets første år og i specialiseringerne er oftest båret af enkeltundervisere med særlig interesse for grønne omgivelser. [Download publikation 'Kom med ud – også i pædagoguddannelse' her.](#)

I pædagoguddannelserne er der som udgangspunkt syv valgfrie specialiseringsområder. Samlet set tegner der sig et billede af pædagoguddannelserne, hvor det primært er de studerende, der vælger *Natur og udeliv* og til dels *Sundhedsfremme og bevægelse*, som gennem undervisningen får solide erfaringer med og inspiration til at henlægge pædagogiske aktiviteter og samvær i grønne omgivelser. Resten af pædagoguddannelsernes studerende oplever ingen eller ganske få timer, hvor der gennem undervisningspraksis stilles skarpt på at bruge udendørs faciliteter som rum for undervisning og pædagogiske refleksioner i studiesammenhæng.

I de øvrige valgfrie kompetenceområder, *Kreative udtryksformer*, *Kultur og interkulturalitet*, *Social innovation*, *Kulturprojekter og kulturelt iværksætteri*, *Medier og digi-*

tal kultur, er det ifølge vores undersøgelse meget sjældent, at grønne omgivelser tænkes ind i undervisningen på pædagoguddannelsen.

Pædagoguddannelsens udvikling

Danske pædagoger har længe været internationalt kendte for, at de er optaget af at lægge pædagogisk arbejde udenfor. Byggelegepladser, skrammelegepladser, hulebyer, naturinstitutioner, udflytterbørnehaver og lignende er alle tiltag, der har vakt interesse i udlandet (*DPHF 1994*). Danmark har været blandt førende internationalt, når det gælder at bruge omgivelserne i pædagogisk arbejde (bl.a. Waite et al. 2009).

Pædagoguddannelsen har gennemgået mange forandringer i løbet af de seneste ca. 30 år. Hensigten med ændringer er naturligvis at udvikle og forbedre fremtidens pædagogiske arbejde, og der er sket mange positive tiltag, og alt tyder på at vi har en velfungerende pædagoguddannelse.

Forskellige strukturelle ændringer kan dog have utilsigtede konsekvenser for den pædagogers praksis. Vi tror, og kan se gennem kontakter til pædagoguddannelser, at placeringen af en række små og sprælske uddannelser i store ofte centralt placerede campusser har fået betydning for, hvordan undervisning på pædagoguddannelserne kan gennemføres. De store uddannelsessteder ligger oftest centralt placeret i byer af hensyn til de studerendes studieliv, og det betyder ofte at det er svært at lægge undervisningen meningsfyldt udenfor campus i dagligdagen. Store uddannelsessteder i byen eller i randen af en by med behov for parkeringsarealer mv. kan indebære store afstande til interessante steder for undervisning i grønne omgivelser.

Pædagoguddannelsen er desuden blevet drænet for timer gennem årlige nedskæringer af taxameter og dermed timetal. Som følge heraf er der tendenser til, at de studerende undervises i store hold, som organisatorisk gør det sværere at henlægge undervisningen uden for undervisningslokaler og auditorier.

Vi viser i publikationen – [☞ 'Kom med ud – også i pædagoguddannelse'](#) – at der er sket en reduktion i tidsforbruget på valgfrie kompetenceområder, så de studerende generelt har færre timer end førhen, og at disse timer de fleste steder er placeret i to valgfrie moduler sent i uddannelsen.

At der er op til syv valgfrie kompetenceområder [[se side 17](#)] at vælge mellem betyder, at færre studerende møder pædagogisk arbejde i grønne områder som en del af uddannelsespraksis, medmindre underviserne i de valgfrie kompetenceområder bevidst prioriterer at se potentialer i at lægge en eller flere undervisningsgange udenfor. Det er ikke det billede, der tegner sig ud fra den information, vi har fået fra vores kontakter på landets uddannelser.

Set i lyset af den nye styrkede pædagogiske læreplans sigte på at styrke det pædagogiske læringsmiljø i alle situationer, er det væsentligt, at de mange timer, der i den pædagogiske praksis foregår udenfor, også tænkes med som en del af pædagoguddannelsens undervisning, især inden for de valgfrie kompetenceområder.

Hvis ikke det sker, ser vi en risiko for, at mange gode erfaringer og forskningsviden om værdien af børns ophold og leg i naturen ikke længere bliver en del af pædagogstuderendes fremtidige arbejde.

PÆDAGOGSTUDERENDE OG PRAKTIKERFARINGER MED UDETID

Vi udarbejdede en undersøgelse i 2021, hvor vi spurgte studerende om deres aktuelle praktikerfaringer med pædagogisk arbejde udenfor – [Download undersøgelse 'Pædagogstuderendes praktik foregår også i uderummet'](#) her. Spørgeskemaet blev udsendt til studerende i 3. praktik på dagtilbudsspecialiseringen på pædagoguddannelserne i VIAUC, dvs. i Holstebro, Ikast, Randers, Viborg, Horsens, Grenaa og Aarhus. Det er uddannelsessteder med stor forskel på antal af studerende, og det er uddannelsessteder beliggende i så vel større som mindre byer. Svarprocenten var 53%.

Opsamlende kunne vi konkludere følgende:

- Pædagogstuderende oplever at være meget ude med børnene i dagligdagen. Det er i sig selv positivt ud fra den betragtning, at ophold udenfor er gavnligt på en række parametre for børn.
- Størstedelen af de studerende svarer, at deres primære funktion udenfor har været *at være til stede på udearealet*.
- Over halvdelen af de studerende har enten *slet ikke* eller kun fået *lidt* vejledning med fokus på det pædagogiske arbejde, der foregår udenfor.
- Kun hver femte studerende angiver, at man *i høj grad* har arbejdet med læreplanstemaer på udearealet og på ture i institutionen. Resten vurderer det til at være *i nogen grad*, *i mindre grad* eller *slet ikke*.
- Læreplanstemaerne *natur*, *udeliv* og *science* samt *krop*, *sanser* og *bevægelse* fik størst opmærksomhed, mens de to temaer *kommunikation* og *sprog* samt *kultur*, *æstetik* og *fællesskab* kun fik ringe opmærksomhed.
- Relationsarbejde vurderes i 43% af svarene at være til stede i uderummet *i høj grad*, mens det for 57% vedkommende vurderes til enten at være til stede *i nogen grad*, *i mindre grad* eller *slet ikke*.
- Uderummet opfattes *i mindre grad* som et pædagogisk læringsmiljø sammenlignet med andre steder i daginstitutionen.

SAMMENFATTENDE OM PRAKTIK- OG PÆDAGOG- UDDANNELSE

- Der er ikke belæg for at antage, at pædagoguddannelsens manglende fokus på pædagogisk arbejde udenfor opvejes af, at de studerende gennem praktikvejledning og praksiserfaringer støttes i at øve sig i og reflektere over pædagogiske arbejde i udendørs kontekster.
- Det er et paradoks, at vi på den ene side har daginstitutioner, der påviseligt bruger megen tid udenfor, jf. kortlægning og baseline-undersøgelse, og på den anden side har en uddannelsespraksis, såvel undervisning som praktikvejledning, der helt åbenbart ikke interesserer sig for pædagogisk arbejde i udendørs kontekster.

VIDEN OM BETYDNINGEN AF PÆDAGOGERS ARBEJDE MED BØRN I NATUREN

I 2019 udarbejdede vi en forskningsoversigt, hvor vi systematisk undersøgte nordisk litteratur og fem internationale forskningsopsamlinger for at samle den viden, der findes om pædagogers arbejde med børn i naturen.

📄 [Download forskningsoversigten 'Betydningen af dagtilbudsarbejde med børn i naturen' her.](#)

Forskingsoversigtens første afsnit handler om naturen som rum. Her peges der på, at grønne områder er gode restituerende og urodæmpende omgivelser for børn, og resultaterne understøtter, at daginstitutioner skal tilbyde mest mulig tid til børn i kvalitetsnatur¹ for at fremme udvikling af opmærksomhed og at modvirke forskellige former for opmærksomhedsforstyrrelser (bl.a. ADHD og ADD).

Det kræver tid og energi at opleve varierede former for inspirerende grønne områder sammen med børn, og det kræver, at opholdet er meningsfyldt for børn, dvs. at de har indflydelse på, hvad der sker, og at de trives ved at være der. Forskningen fremhæver, at de stærke trivselsfremmende oplevelser, som børn har sammen med vigtige omsorgspersoner (her pædagoger), har indflydelse på, hvordan de forholder sig til omgivelser, dyr og planter, og at de tidlige oplevelser og erfaringer i naturen er væsentlige for børns tilknytning til naturen.

📄 [Download rapporten 'Børns naturdannelse' her.](#)

I forskningsoversigten afsnit fremlægges forskning tematiseret efter studier om sundhed, fysisk aktivitet, vild leg/risikoleg, bevægelse og læring, leg, science, sprog og stedets betydning for børn. © [Se filmen 'Præsentation af vidensoversigt' her.](#)

En del forskning viser, at børn, der tilbringer megen tid i naturen, er stærkere, sundere og oftere normalvægtige, har lavere risiko for type 2-diabetes, danner mere D-vitamin, sover bedre og er mindre syge end børn, der ikke tilbringer tilsvarende tid udendørs. © [Se filmen 'Rollemodeller' her.](#)

Børn, der har adgang til at lege i naturen, leger oftere vilde lege, hvor krop, styrke og grundsanserne er i spil – © [Se filmen 'Grundlege' her](#) – og de får oftere end andre børn mulighed for at lege i udfordrende terræn som bl.a. på glatte sten, i høje træer, ved grøfter, ved et bål og på skrånninger. Udfordrende omgivelser inspirerer børn til at afprøve kroppens muligheder, og derigennem fremmes børnenes motoriske udvikling, lege, trivsel og fællesskaber. Vilde lege vil ofte betyde robuste børn, der trives ved udfordringer – © [Se filmen 'Vilde lege' her.](#) Derfor problematiserer nogle forskere den stigende tendens til, at pædagoger dæmper børns vilde lege.

¹ Kvalitetsnatur er beskrevet i flere forskningsarbejder. (Gusti et al. 2017, Mårtenson et al. 2009, Söderström et al. 2013). I ovennævnte forskningsarbejder er kvalitetsnatur gjort målbart. Udtrykt med hverdags vendinger er kvalitetsnatur mindre kulturpåvirket natur med stor variation. Det kan forekomme såvel på institutionsarealer som udenfor institutioner.

Forskingsoversigt om betydningen af pædagogisk arbejde i naturen

Forskingsoversigten formidler viden om den betydning, anvendelsen af naturen har for børn i alderen 0-6 år med særlig fokus på viden relateret til børnenes ophold i dagtilbud.

Forskingsoversigten er primært baseret på nordisk litteratur, da der her findes en nogenlunde ensartet tradition for pædagogisk arbejde i dagtilbuddene. Der er også inddraget viden fra internationale forskningsammenfatninger for at give et bredere og mere internationalt perspektiv.

Meget tyder på, at variation i det pædagogiske arbejde i grønne omgivelser virker trivselsfremmende for børn, idet strukturerede arbejdsformer ofte afløses af perioder med uforstyrrede lege med bedstevenner, hvor pædagoger blot iagttager, støtter eller er til stede som en tryk base. De mange tilgængelige genstande, der findes i et varieret naturområde, inspirerer til fantasifulde lege, og lege i naturområder er ofte præget af andre samværformer end lege inde i institutionerne. Legene foregår i højere grad på tværs af køn og alder, og der dannes nye relationer.

Forskning og udviklingsarbejder, der fokuserer på science i daginstitutioner og formidling af natur for børn, fremhæver samme perspektiver som anden forskning om børns læringsmiljøer. Nemlig at der i pædagogisk arbejde med naturen som udviklings- og læringsrum udover de kropslige, sociale, alsidige og sproglige gevinster også skabes mulighed for at opleve og lære om naturen gennem direkte oplevelser og erfaringer. Ophold i grønne områder kan støtte børns nysgerrighed og interesse for naturen og for science forstået som tidlige naturfaglige perspektiver.

Der findes ingen empirisk baseret forskning, der kan påvise en direkte sammenhæng mellem naturformidling eller science i børnehaven og en større viden og forståelse inden for naturfagene, når børnene kommer i skole.

GOD PRAKSIS I PÆDAGOGISK ARBEJDE I NATUREN

Vi tager betragtninger om god praksis med i denne publikation for at understrege, at det er svært at give sikre svar på, hvordan pædagoger præcist skal agere, når de er udenfor med børn. Det kommer an på mange faktorer.

Pædagogers arbejde er præget af mange forskellige forhold, der gør et begreb som "best practice" meningsløst. Best practice tager udgangspunkt i, at der findes bestemte metoder, teknikker og aktiviteter, der "virker" hver gang i enhver børnegruppe.

Det er ikke muligt at lave en manual, der viser, hvordan pædagoger skal arbejde med f.eks. læreplanstemaet *Natur, udeliv og science*. Pædagoger skal tænke sig om

og reflektere over, hvad der er bedst i den givne situation, da pædagogiske beslutninger er betinget af, hvilket barn man taler med, barnets udvikling og erfaringer, situationen, samt hvad der aktuelt er på spil.

Når det kommer til pædagogikken, er best practice forstået som manualer uanvendelige. Pædagogikken ses her helt overordnet som kunsten at opdrage, uddanne og danne mennesker. Samtaler mellem børn og pædagoger er altid unikke, og det er derfor umuligt at foreslå en helt specifik praksis, når det gælder læring, trivsel, leg, udvikling og dannelse. Disse begreber er alle knyttet til noget indre, selvoplevet, meningsfyldt og personligt, som ikke kan kvantificeres ensartet.

I *Kom med ud* har vi interesseret os for god praksis indenfor pædagogisk arbejde i naturen i alle de nuancer, som kendetegner fantasifuld og eftertænksom praksis baseret på kendskab til børn, kendskab til konkrete muligheder, pædagogisk teori og forskning om børns forhold til naturen. Det kræver kendskab til fagfeltet (pædagogers arbejde med alle læreplanstemaer) og konteksten, hvori det pædagogiske arbejde foregår. Denne diskussion åbner for, at der findes flere former for god praksis om samme temaer, og at de kan nås gennem forskellige tilgange. Det betyder også, at god praksis er et normativt begreb, der må begrundes og uddybes af pædagogerne. Vi håber, læserne vil forholde sig kritisk til vores filmeksempler og lade sig inspirere og reflektere. De film vi viser, rummer eksempler, der kan gennemføres på mange andre måder, og de kan forhåbentligt inspirere til debat og fantasifulde nybrud i fremtiden.

En institutions pædagogiske arbejde med dyr, planter, ild eller vand kan sigte efter naturvidenskabelige forståelser, men samme indhold kan pege i retning af æstetiske, kreative, personligt udviklende eller kropslige udtryk og erfaringer. Hvad der er meningsfyldt for den involverede børnegruppe og institutionernes grundværdier, afhænger af de samtaler der opstår, de detaljer der iagttages, de fænomener der undersøges.

Pædagogisk arbejde i naturen kan sigte efter alle læreplanstemaer, hvilket vores arbejde med fyrtårnsinstitutioner også har vist. [Download rapporten her.](#)

UDERUMMET – EKSTENSIV PASNING ELLER ET PÆDAGOGISK LÆRINGSMILJØ?

I *Kom med ud* projektets mere end 5 år har vi besøgt mange daginstitutioner. Vi har set forskellige tilgange til at bruge uderummet i pædagogisk praksis. Selv om vores tal viser at pædagoger er meget udenfor sammen med børnene, er der store forskelle i de praksisser, vi har iagttaget.

Da vi lavede en kortlægning over alle institutioner i landet, fandt vi gennem data fra et spørgeskema og telefoninterviews frem til 37 institutioner som brugte naturen rigtigt meget i 2019. [se side 11]

Sammenfattende på disse udvalgte fyrtårnsinstitutioners arbejde med børn var, at de brugte uderummet ved samlinger, ved planlagt arbejde med læreplanstemaer, i mere åbne situationer og selvfølgelig også i forbindelse med fri leg. Disse institutioner repræsenterede både naturinstitutioner og institutioner som ikke identificerede sig som naturinstitutioner. Det var daginstitutioner fra by og fra land og det var store og små steder.

Vi har set mange forskellige at forvalte de 2-5 timer, børn er udenfor i hverdagen.

Nogle daginstitutioner bruger overvejende udetiden som fri børnetid, hvor børnene hovedsageligt overvåges af studerende og medhjælpere, mens andre bruger uderummet mere målrettet og kreativt ligesom fyrtårnsinstitutionerne. En del daginstitutioner placerer sig selvfølgelig mellem disse to positioner.

Da vi spurgte pædagogstuderende i praktik i VIAUC – [Download rapporten 'Kom med ud – i pædagoguddannelsen' her](#) – blev det tydeligt, at hovedparten af de studerende for det første så sig som personer, der "holdt øje med børnene" i udetiden. For det andet fyldte problematikker fra tiden i uderummet ikke meget i vejledning eller i forbindelse med praktikindkald.

Det kan virke paradoksalt, at pædagoger ikke kender til eller inddrager alle de positive betydninger, som uderummet kan tilføre arbejdet med børn, og det må siges at være tankevækkende, at studerende ikke støttes i refleksioner om arbejdet udenfor, når så megen tid foregår et udendørs pædagogisk læringsmiljø.

Hovedsiden af pædagogisk arbejde omhandler børns trivsel, udvikling, leg, læring og dannelse (dagtilbudsløven), og vores forskningsoversigt og pædagoginterviews viser, at uderummet er en god ramme for dette. Vi forholder os her ikke specielt til pædagogers specifikke arbejde med naturen eller naturvidenskab, for relationsarbejde, æstetiske aktiviteter, fri leg eller et fokus på sprog og tale er lige så vigtige aspekter.

ALLE LÆRE- PLANSTEMAER I GRØNNE OMGIVELSER

Ifølge fyrtårnsinstitutionerne er det almindelig praksis at inddrage alle læreplanstemaer i det pædagogiske arbejde i såvel de hjemlige institutionelle rammer som udenfor i grønne omgivelser. I det følgende afsnit vil vi illustrere, hvordan uderummet kan være læringsmiljø alle læreplanstemaer gennem nogle nedslag i væsentlige passager i de enkelte læreplanstemaer, hvor det er relevant for denne publikation. Det er selvfølgelig læreplanstemaets temabeskrivelser, der står i forgrunden i pædagogers arbejde med børn; også når det pædagogiske arbejde foregår udenfor. [Download 'De seks læreplanstemaer – Natur, udeliv og science' her.](#)

Krop, sanser og bevægelse

Læreplanstemaer krop sanser og bevægelse understreger kroppens betydning for hele barnets udvikling. I vores forskningsoversigt er netop krop og bevægelse det forskningsområde, der er grundigst udforsket i litteraturen.

I forbindelse med besøg hos 37 danske daginstitutioner i projekt *Kom med ud* er det tydeligt, at børn bevæger sig meget og mangfoldigt, når de er på tur med børnehaven i grønne omgivelser. [Se kortet med de 37 daginstitutioner her.](#)

I Børne- og Socialministeriets tekst fra 2018 skrives under udeliv:

Uderummet giver plads til sansning, bevægelse, fantasi og kreativitet og er et godt underlag for kolbøtter og vilde lege og eventyrlige og farlige lege.
BØRNE- OG SOCIALMINISTERIET 2018, S. 44

Når veje og fortove bliver udskiftet med en skovbund, en strand eller en naturlegeplads, ophæves de fleste bevægelsesmæssige restriktioner, og børn, der har lyst til at løbe f.eks. for at se noget bestemt inde i skoven, får ret frie muligheder.

Både spørgeskemaundersøgelsen og vores besøg i daginstitutioner i forbindelse med projekt *Kom med ud* viser, at pædagoger forbinder bevægelse med aktiviteter på legepladsen og i grønne områder udenfor institutionerne. Bevægelse er således det, der nævnes oftest, når pædagoger begrunder deres mål med pædagogisk arbejde på institutionens udeareal eller ture i naturen med børn i alle aldre [Ejbye-Ernst, Stokholm & Lassen 2018 - [Download notatet her.](#)]

Det er også tydeligt, at ture til steder uden for børnehaven er noget, som både pædagoger, børn og forældre værdsætter højt ifølge vores informanternes – de lokale dagtilbudslederes – fortolkning [ibid.]

I beskrivelsen af læreplanstemaet fremgår kroppens og sansernes store betydning for barnets udvikling og trivsel. Aktiviteter i et udendørs læringsmiljø har stor mulighed for at bidrage til de tre motoriske grundsanser (den taktile sans, den vestibulære sans/labyrintsansen og muskel-led-sansen) i samarbejde med de fire øvrige sanser (lugtesansen, synssansen, smagssansen og høresansen). Det har afgørende betydning for barnets motoriske udvikling og automatisering af bevægelser (Socialministeriet 2018, s. 42) – [Se filmen 'Kinæstesisansen' her.](#)

Det pædagogiske læringsmiljø skal ifølge læreplanstemaet understøtte, at børn kan erfare verden gennem kroppen og f.eks. en æstetisk dimension, hvilket sætter leg, kreativitet og bevægelse i centrum.

Sammenfattende viser forskning med metoder som accelerometertests, fysiske tests (EUROFIT), måling af skridt mv., at børn, som opholder sig i grønne områder, bevæger sig mere, end de gør i forbindelse med indendørs aktiviteter. De er også fysisk stærkere og mere smidige.

Der er forskel på resultaterne i studier, der undersøger leg på legepladsen, og studier, der undersøger børn, der er på tur i naturen. Det fysiske aktivitetsniveau højest, når børn bevæger sig væk fra børnehaven på tur.

Observationer og undersøgelser viser, at børn er aktive i naturområder, og at landskabsmæssig variation, mange forskellige naturgenstande og udfordrende omgivelser (højder, skrånninger, balancemomenter mv.) understøtter børns lyst til bevægelse (Lerstrup, Konijnendijk van den Bosch & van den Bosch 2017, Lerstrup & Refshauge 2016). Der er også belæg for at påpege, at vilde lege som løb, tummel, legeslåskampe, klatreaktiteter og brug af potentielt farlige redskaber som knive forekommer oftere i udearealet. Forskning har påvist, at børn, der får mulighed for at lege vildt og risikobetonet, bliver robuste og mindre ængstelige. [Download forskningsnotat her](#) – [Se filmen 'Vilde lege' her.](#)

Kommunikation og sprog

I forskning om børnehavebørn i naturen diskuteres også brug af sprog i forbindelse med pædagogisk arbejde udenfor. Ejbye-Ernst (2012) fremhæver, at et rigt sprogligt miljø er en forudsætning for at bruge de muligheder, der findes i grønne omgivelser. Både børn og pædagoger bruger sproget, idet det åbner for at se detaljer, eller sagt gennem et slogan "du ser, hvad du ved" (Hansen 2002). Forudsætningen for at se detaljer sammen med børn er, at pædagoger har begreber til at italesætte detaljer – "at se nøje efter" i stedet for at afslutte et dyrefund med "det er en edderkop, fordi den har 8 ben".

Det centrale for børns sprogtilegnelse er, at læringsmiljøet understøtter børns kommunikative og sproglige interaktioner med det pædagogiske personale. Det er ligeledes centralt, at det pædagogiske personale er bevidst om, at de fungerer som sproglige rollemodeller for børnene, og at børnene guides til at indgå i fællesskaber med andre børn.

SOCIALMINISTERIET 2018, S. 40 - SE RAPPORT HER.

Hvor Ejbye-Ernst (2012) og Thulin (2010) beskriver sproget i forbindelse med at tilegne sig viden om naturen i naturen, har Norling & Sandberg (2015) fokuseret på pædagogisk arbejde i naturen ud fra sproglig tilegnelse af alle former for begreber. De har undersøgt, hvordan uderummet kan fungere og bruges som et sprogstimulerende læringsrum og det pædagogiske personales perspektiv herpå.

Hovedkonklusionen sår ingen tvivl om, at uderummet/naturen har et potentiale som et godt læringsrum til sprogstøttefor børn. Ifølge vores kortlægning af institutioners arbejde foregår op mod halvdelen af institutioners til i uderummet, hvor børn leger sammen, indgår i lege støttet af personalet eller i spontant opståede situationer.

Det pædagogiske personale har ansvar for, at børn får mange og forskellige erfaringer med sprog i selvorganiseret og spontan leg og andre meningsfulde aktiviteter med hinanden.

SOCIALMINISTERIET 2018, S. 40 - SE RAPPORT HER.

Ifølge Norling og Sandberg (2015) overser personalet ofte, at sproget i enhver kontekst er betydningsfuldt. Der er en tendens til, at uderummet opleves som en

arena udelukkende for fysisk og social udfoldelse og ikke som en arena, der decideret involverer pædagogisk begrundede sproglige elementer. Forskningen påpeger således en vis pædagogisk passivitet og ureflekteret adfærd i relation til voksen/barn-rettet sprogstøtte i udemiljøet.

Arbejde med sprog i konteksten er ikke velbeskrevet, men pædagogernes brug af sproget og interaktioner med børnene i både kollektive situationer, i leg og i tilfældige samtaler er betydningsfulde for børns sprogbrug. Dette er værdt at understrege i en institutionskultur, hvor meget af samværet foregår uformelt udenfor bygningerne. Hvis udsagnene fra praktikstuderende i VIA er dækkende for arbejdet i daginstitutioners arbejde udenfor – at de ofte bare er udenfor uden fokus, så er sprog og kommunikation sandsynligvis lavt prioriteret i uderummet.

Et rigt sprogbrug i naturen er f. eks illustreret gennem tre små film fra praksis – © Se filmen 'Sproget på tur' her, 'Forår - at se nøje efter' her og 'Samtaler omkring en død hare' her.

Natur, udeliv og science

Læreplanstemaet natur, udeliv og science betoner naturens betydning for børn. Den korte tekst, der indrammer målene for læringsmiljøet, indledes med at understrege den brede læringsopfattelse med følgende formulering:

Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension.

BØRNE- OG SOCIALMINISTERIET 2018, S. 44

- SE RAPPORT HER.

Den videre tekst fokuserer tydeligt på naturvidenskabelig dannelse, som institutioner i samarbejde med forældre skal understøtte, at børnene tilegner sig:

Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabelige tænke- og analysemåder.

Der er ingen forskning, der viser, at børn af sig selv tilegner sig naturvidenskabens ofte abstrakte, stringente og

ikke-intuitive tænkning og arbejdsmetoder ved blot at være i naturen. Naturvidenskabelige tænke- og analysemetoder bygger på den bedste og indtil videre uimodsagte viden om f.eks. planter, dyr og fysisk-kemiske forhold. Det er ikke umiddelbart indlysende, hvordan alle de små dyr er forskellige. Det kræver grundige iagttagelser af forskelle og ligheder. Det er ligeledes ikke indlysende, at alle gule blomster ikke er de samme, eller hvorfor smådyr på institutionsarealet lever vidt forskellige steder. Hvis børn skal tilegne sig erfaringer med tænke måder af naturvidenskabelig karakter, skal der udpeges en retning af personer, der har et indblik i, hvor de skal pege hen.

- Børn kan tænde hundredvis af bål uden at forstå forbrænding
- Børn kan vande planter i mange år uden at få øje på, hvordan energi opbygges i planter
- Børn kan smide sten, træ og alt mulig andet i vandet uden at forstå sammenhængen mellem massefylde, overflade og genstandenes mulighed for at flyde
- Børn kan se dyr i rådnebure uden at forstå sammenhænge som kredsløb og nedbrydning af organisk stof.

Pædagoger skal metaforisk beskrevet bygge bro mellem børns konkrete, intuitive, kontekstuelle tænkning og naturvidenskabens abstrakte, generaliserende, modsigelsesfri, komplekse tænkning. Det er ikke så let!

NATURUNDERSØGELSE

I afsnittet om **natur** fremhæves, at det er vigtigt, at børn i dagtilbud møder:

forskellige naturtyper, og at de oplever levende organismer som dyr, mikroorganismer og planter samt årets gang og får viden om fødekæder og forskellige fænomener som f.eks. vejret og solsystemet.

SOCIALMINISTERIET 2018, S. 44 - SE RAPPORT HER.

Som afslutning på beskrivelsen fremhæves, at naturbegrebet indgår i læringsmiljøet, og vigtigheden af bæredygtighed påpeges gennem formuleringer som:

Viden om naturen omhandler også menneskets påvirkning af og samspil med naturen, f.eks. i forbindelse med miljøspørgsmål og spørgsmål om bæredygtighed og anvendelse af naturens ressourcer.

Her skal også fremhæves at bæredygtighed, miljøspørgsmål og ressourceanvendelse er komplekse og overfortolkede begreber, som er svære at forstå, idet viden om dette indebærer indsigt i komplekse naturvidenskabelige sammenhænge.

- Børn bliver ikke miljøbevidste af at rydde op i naturen
- Børn forstår ikke nødvendigvis ressourceproblemer ved at spare på vandet eller slukke for lyset
- Bæredygtighed er et begreb, som vi diskuterer i verdenssamfundet, og der er mange svar på den slags problematikker.

© Se filmen 'Krudthuset – Bæredygtighed' her.

UDELIV

Begrebet udeliv beskrives som alle former for aktiviteter udenfor, leg, sansning, bevægelse, fantasi og kreativitet, herunder vilde leg. Udeliv er det, der fylder mest, når vi spørger pædagoger om, hvad de vægter, når de er ude med børnene. De tager på tur, leger i nærområdet og leger på udearealet omkring daginstitutionen.

I læreplansbeskrivelsen fremhæves, at udeliv kan styrke lyst til at være ude, kendskab til naturen og indsigt i sig selv:

Udeliv handler blandt andet om at give børn legeomuligheder og oplevelser i og med naturen, så de får mulighed for at lære sig selv og naturen at kende.

SOCIALMINISTERIET 2018, S. 44 - SE RAPPORT HER.

© Se filmen 'Bevægelse i skoven' her og 'På tur med de helt små' her.

SCIENCE UDENFOR

Med science inddrages også naturfænomener som lys, luft, magnetisme og vejrfænomener. Vi har gennem besøg hos 35 daginstitutioner i projektet science i daginstitutioner [→ www.scienceklog.dk] set at langt det meste arbejde med science i vuggestuer og børnehaver foregår udenfor. Vi har observeret pædagoger, der for eksempel finder og bestemmer dyr sammen med børn, laver eksperimenter med is og vand, lægger dyr i rådnebure og undersøger melorm med småforsøg.

I sciencetilgangen er der fokus på børns begyndende forståelse for lovmæssigheder i naturen, børns medfødte talfornemmelse og fornemmelse for størrelser og dermed en begyndende matematisk opmærksomhed.

SOCIALMINISTERIET 2018, S. 44 - SE RAPPORT HER.

I beskrivelsen af læreplanstemaet fremhæves desuden, at børn skal stifte bekendtskab med forskellige former for teknologiske redskaber:

Herudover kan børn stifte bekendtskab med forskellige teknologiske redskaber som eksempelvis GPS, digitalvægt, webkamera mv., som giver børn mulighed for at udvikle en kreativ, produktiv og kritisk tilgang til anvendelse af teknologierne.

IBID., S. 45 - SE RAPPORT HER.

© Se filmen 'Store børnehavevægt' her og 'Edderkop og endoskop' her.

Endelig fremhæves det, at børnene skal have mulighed for at danne sig erfaringer med kausalitet (årsag/virkning) og at kategorisere, ligesom de skal opnå kendskab til tidlige matematiske begreber. © Se filmen 'Målinger i skoven' her.

De tre overordnede tilgange til læreplanstemaet er:

- **En naturtilgang** med fokus på leg i naturen med naturmaterialer og naturen som levested for levende organismer, samt mere abstrakte tilgange som bæredygtighed, fødekæde, solsystem og menneskets forhold til naturen
- **En udelivstilgang**, som tager udgangspunkt i, at børnene møder mange forskellige steder udenfor med plads til store bevægelser, samvær, oplevelser og med kroppen i spil
- **En sciencetilgang** med vægt på undersøgelser som at måle og veje, inddrage teknologi og forsøg med vands forskellige tilstandsformer mm. Her vægtes desuden tidlige matematiske begreber i det pædagogiske arbejde.

Kultur, æstetik og fællesskab

Børn skal møde mangfoldige kulturelle indtryk, bl.a. gennem kulturinstitutioner, bøger, oplevelser i teateret og også gennem oplevelser i uderummet. En del af læreplanstemaet indfanges i citatet:

Det pædagogiske personale skal derfor skabe et lærings- miljø, der formidler glæde ved æstetiske oplevelser og skabende praksis. Det pædagogiske personale må aktivt formidle kultur og støtte alle børn, uanset baggrund, kompetencer og forudgående erfaringer med kultur. Læringsmiljøet skal understøtte børn i at eksperimentere med, øve sig i og afprøve sig selv inden for en bred vifte af kunstarter og udtryk.

SOCIALMINISTERIET 2018, S. 46 - SE RAPPORT HER.

I uderummet leger børn en stor del af dagen og en del forskning peger på, at legen i uderummet er anderledes end leg inde i institutionen. Svenske forskere har påvist, at leg på udearealet eller i naturområder ofte bliver varieret og fantasifuld (Mårtensson 2004, 2009, Kylin 2004, Änggård 2009, Grahn 1997, 2007). Vigsøe & Nielsen 2006 fremhæver i et dansk studie naturområdets store variation som grundlag for opfindsomme lege.

Observationer peger på mange udendørsleges åbne og fleksible karakter. I et stort og godt integreret udendørsmiljø med masser af natur har udendørslegen tendens til at have en fleksibel struktur, hvor pladsen, legetiden og de inkluderede børn hurtigt kan ændre sig under forløbet. Resultatet bliver bevægelsesfyldte lege med høj fysisk aktivitet, men også en mental mobilitet, der involverer hurtigt associativ fantasiflow.

OVERSÆTTELSE AF MÅRTENSSON 2011, S.62

Mange forskere (Grahn 1997, 2007, Fjørtoft 2000, Mårtensson 2004, Mårtensson et al. 2009, 2011) fremhæver de mange legemuligheder, der findes i uderummet og varierede landskaber. Leg i grønne områder og fysisk aktivitet er to sider af samme sag. Børns frie leg i naturen er i dag sat under pres i takt med, at børn kommer mindre ud i dagligdagen, når de er hjemme i familien.

Änggård (2009) understreger, at naturmaterialer kan fortolkes på mange forskellige måder. Det betyder, at børn bruger mere tid i skoven på at forhandle om en fælles forståelse af de materialer og genstande, de leger

med. Forhandlingerne kræver både fantasi, sproglige kundskaber og kendskab til de genstande, der indgår i legen (sprog og materialitet).

Flere forskere peger på, at lege i naturområder får en særlig kreativ karakter. Kiewra & Veselack (2016) henviser til fire faktorer, som viser sig afgørende for udvikling af børns fantasi og kreativitet gennem brug af naturen, nemlig plads, tid, materialer og voksenrollen. Således stilles der skarpt på, at grønne omgivelser stiller fleksible og store rum til rådighed, at der er længerevarende, sammenhængende og uforstyrret tid til rådighed, at der er en overflod af forskelligartede naturmaterialer, hvor anvendelsen ikke på forhånd er defineret, og slutteligt, at omsorgsfulde voksne indtager en tilbagetrukket rolle med et understøttende og guidende perspektiv.

Det er værd at fremhæve, at det er selve kombinationen af børns leg i naturen og fokus på de nævnte fire parametre plads, tid, materialer og voksenrollen, som i forening skaber potentialet for udvikling af børns fantasi og kreativitet til opnåelse af problemløsende og opfindsomhedsrettede kompetencer. Grahn m.fl. (1997) og Vigsøe & Nielsen (2006) fremhæver lignende iagttagelser af børns leg i naturen og kreativitet.

Udtryksdimensionen indeholder børnenes egen skabende og eksperimenterende praksis. Den er båret af børns lyst, kreativitet, improvisation og aktive deltagelse. Nysgerrighed, sansning, leg og fantasi indgår i den æstetiske lære-proces og ansporer til nye perspektiver og anskuelser, der kan forankres som ny viden og ny læring.

SOCIALMINISTERIET 2018, S. 46 – HENT LÆREPLAN HER.

Mange institutioner vægter at bruge naturmaterialer på forskellig vis, f.eks. i form af skabende værksteder i naturen, hvor sten, blomster, frugter fra buske og træer indgår på forskellige måder.

© Se filmen 'Æstetisk tænkning i naturen' her, 'Islandterner' her, 'Spøgelser' her og 'Efterårets blade' her.

Social udvikling og personlig udvikling

Social udvikling foregår på mange måder og det indgår i arbejdet med alle læreplanstemaer.

Det er velunderbygget i både børnehave- og udeskoleforskning, at børn som er sammen i mange forskellige kontekster (inde, ude, på legepladsen, i skoven, på tur i lokalområdet, på biblioteket osv.), danner flere relationer end de gør gennem pædagogisk arbejde, der altid foregår det samme sted. Når flere forskelligartede kontekster danner rammen for det pædagogiske arbejde og leg, kan nye eller uopdagede sider af børn i børnegruppen komme til udtryk, og børn med få relationer kan vise nye sider af sig selv. Legene kan også danne afsæt for anderledes relationer eller leg på tværs af køn og alder.

Kropslige lege er ikke kun nødvendige for barnets motoriske udvikling.

Kroppen er et stort og sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden samt følelsesmæssige og sociale processer, ligesom al kommunikation og relationsdannelse udgår fra kroppen.
SOCIALMINISTERIET 2018, S.42 – HENT LÆREPLAN HER.

© Se filmen 'Grundlege' her.

Læringsmiljøet skal understøtte børns lyst til at lege, udforske og eksperimentere. Ofte indebærer nye omgivelser at børn får nye erfaringer som bliver omsat til leg og dermed også sprog.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at legen er grundlæggende, for derigennem lærer børn at forhandle, at indgå kompromisser og at løse konflikter. Et af legens kendetegn er, at den bliver til undervejs, og at børn derfor må afstemme med hinanden hele tiden.

SOCIALMINISTERIET 2018, S.42 – HENT LÆREPLAN HER.

© Se filmen 'Bevægelse ved en bålplads' her.

På utallige ture med fyrtårnsinstitutioner har vi observeret, hvordan rammerne for en tur betyder åbninger for nye legekonstellationer, nye relationer på tværs af køn og anderledes muligheder for at afprøve sig selv. © Se filmen 'På tur ved en å' her og 'På tur med de helt små' her.

Alsidig personlig udvikling

Det sidste læreplanstema omhandler alsidig personlig udvikling forstået som

... den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelsesmuligheder. Det forudsætter livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse ...
SOCIALMINISTERIET 2018, S. 36- HENT LÆREPLAN HER.

Det er let at forestille sig, at de mange muligheder og daglige praksisser, vi har set i fyrtårnsinstitutioner i naturen, kan bidrage til børns alsidige personlige udvikling. Det illustreres i følgende film. © Se filmen 'Vuggestuebørn i regnvej' her, 'Forårstur til en kolonihave' her og 'Vuggestue – Fiskeri' her.

KONKLUSION, PERSPEKTIVER OG VISIONER

I projekt *Kom med ud* har vi dokumenteret, at pædagoger i Danmark bruger meget tid ude sammen med børn i dagligdagen, og at mange former for pædagogisk arbejde fungerer godt, når det forgår udenfor og i grønne omgivelser.

Pædagogerne mener, at både børn og forældre gerne ser, at mere af det pædagogiske arbejde foregår udenfor. De fremhæver også, at de også selv gerne vil mere ud og mere på tur.

Der er god overensstemmelse mellem pædagogernes prioriteringer og forskningsoversigtens pointer. Der er mange gode grunde til at lægge arbejdet udenfor, og dette sker også i stigende grad.

Selvom de fleste børn i daginstitutioner er ude mange timer hver dag, bliver det særlige ved pædagogisk arbejde udenfor kun i ringe grad gjort til en del af vejledning og pædagogiske refleksioner mellem pædagogstuderende, undervisere og praktikvejledere.

Vi er bekymrede for, at pædagoguddannelserne ikke præsenterer de studerende for de mulighederne, der ligger i uderummet, og vi er bekymrede for, at der tales så lidt om dette i praktikken, som vores undersøgelse blandt østjyske pædagoguddannelser indikerer.

På baggrund af forskningsoversigten anbefaler vi, at mest muligt af det pædagogiske arbejde foregår udenfor, specielt når det gælder børn i børnehavealderen. Alle læreplanstemaer, der indgår i pædagogisk arbejde, kan inddrages, hvilket forskning og praksisberetninger viser, let kan lade sig gøre.

Udetiden skal være præget af såvel intenderet pædagogisk arbejde som fri og struktureret leg, og det er en misforstået udnyttelse af udearealet, hvis det alene bruges som overvågning af børn med ekstensiv personalenormering. Hvis mulighederne udenfor er så befordrende og udviklende, som forskning påpeger, burde den mest intensive personalenormering foregå de timer, hvor børnene er ude, motiverede, nysgerrige og parate til leg udvikling og læring.

Visioner

- At pædagogisk personale tænker uderummet som rum for leg, udvikling og læring ind i alle læreplanstemaer
- At pædagoguddannelserne støtter den udepraksis, som flertallet af daginstitutioner praktiserer
- At kommende pædagoger uddannes til at kunne forholde sig til pædagogisk arbejde med børn, der er ude hovedparten af dagen
- At praktikundervisning og -vejledning forholder sig til, at hovedparten af de studerendes tid foregår udenfor
- At normeringer fremover kan understøtte pædagogers, børns og forældres ønsker om mere udetid og flest mulige ture i naturen.

CENTER FOR BØRN OG NATUR - VISION OG FORMÅL

Den overordnede vision for Center for Børn og Natur [[→ www.centerforboernognatur.dk](http://www.centerforboernognatur.dk)] er at fremme børns aktiviteter og ophold i natur og styrke deres relation til naturen. Forskning viser, at aktiviteter i naturen har positiv betydning for børns fysiske og mentale sundhed, for evne til at lære og for motorik. Samtidig er det en realitet, at børn i dag er betydelig mindre ud i naturen end deres forældre.

Center for Børn og Natur arbejder for at bygge bro mellem forskning, uddannelse og praksis og for at skabe et solidt fagligt grundlag, der kan vende den udvikling. Det skal give flere børn mulighed for at komme ud i naturen og få erfaringer og gode oplevelser, som kan danne baggrund for leg, læring, udvikling og trivsel. Det arbejdes der på gennem projekter, forskning, formidling, netværksaktiviteter og debatter.

Projekt *Kom med ud* fokuserer på daginstitutioners brug af grønne omgivelser, og det startede i 2018, da Center for Børn og natur blev oprettet med støtte fra Nordea-fonden. Sidenhen er der kommet flere projekter til, der ligeledes er støttet af Nordea-fonden, ligesom en del andre projekter bruger centeret som kommunikativ platform og dermed er blevet tilknyttet cen-

teret som associerede projekter. Det er være projekter, der på forskellig vis understøtter bestræbelserne på at give børn mulighed for et større kendskab til natur og udeliv, men som er støttet af andre fonde eller organisationer.

PROJEKTER I CENTER FOR BØRN OG NATUR

Center for Børn og Natur sætter fokus på børns brug af naturen. Det gælder børn i alle aldre og de forskellige arenaer børn befinder sig i. © Se filmen '[Center for Børn og natur](#)' her.

Projekt *Kom med ud* omhandler børn i dagtilbud. Andre projekter ser på bl.a. udeskole, børns muligheder for at få erfaringer med naturen i fritidstilbud og børns naturbrug i fritiden.

Børns naturbrug er i høj grad afhængigt af deres forældres præferencer og valg, og derfor er der projekter i centeret, der bl.a. tilskynder familier til at bruge naturen mere, og som støtter at sociale boligområder til at få glæde af grønne omgivelser. Få et overblik på de næste sider:

Udeskole der bevæger

– udvikler nyt undervisningsmateriale om udeskole og bevægelse. Formålet er at støtte lærere, der gerne vil anvende udeskole som en metode til at fremme bevægelse i grundskolen. Inspirationsmaterierne er for både lærere, der i forvejen aktivt arbejder med udeskole, og for dem, der gerne vil i gang med det. Der udarbejdes et hæfte med eksemplariske fagforløb og en række inspirationsfilm om udeskole og bevægelse.

→ se mere på projektets hjemmeside

HJÆLP - jeg skal ud

NORDEA
FONDEN
Vi støtter gode liv

PhD ogjen frem
VIA University College

HJÆLP – jeg skal ud med børnene

– understøtter det pædagogiske arbejde udenfor i skoler og dagtilbud. Her kan man finde inspiration til aktiviteter og praktisk organisering.

→ se mere på projektets hjemmeside

Kom med ud

– undersøger det pædagogiske arbejde med natur og grønne omgivelser i landets mange daginstitutioner. Samtidig udvikles der inspirationsmateriale til institutionernes fortsatte arbejde med naturen. Projektet har desuden undersøgt, om pædagoguddannelserne og praktikinstitutioner forbereder og understøtter pædagogstuderende til en praksis, der i stigende grad foregår udenfor.

→ se mere på projektets hjemmeside

[Center for Børn og Natur](#) > [Projekter](#) > Kom med ud

Kom med ud

I projektet "Kom med ud" undersøger vi det pædagogiske arbejde med natur og grønne omgivelser i landets mange daginstitutioner. Samtidig skaber vi inspiration til institutionernes fortsatte arbejde med naturen.

Baggrund	+
Projektudgivelser	+
Aktiviteter	+
Film fra projektet	+

Projektets forskere

Finansiering

Projektet Kom med ud er en del af Center for Børn og Natur, som er finansieret af Nordea-fonden.

Projekt: Kom med ud
Forskningsansvarlig: Niels Ejbye-Ernst
Start/slut: Oktober 2017 - ?

Tilbud fra projektet: Faglige oplæg

Projektets forskere kommer gerne ud og holder faglige oplæg om brug af naturen i daginstitutioner eller holder online oplæg til fx personalemeder
Se mere om gratis faglige oplæg og om online oplæg til personalemeder

Find inspiration til arbejdet med børn og natur her

Naturfamilier

– der nu er afsluttet, er gennemført af Danmarks Naturfredningsforening med Steno Diabetes Center København som evaluatør. Projektet har arbejdet med at oprette Naturfamilier over hele landet. Projektet, der blev støttet af Nordea-fonden, fungerer stadig i regi af Danmarks Naturfredningsforening.

[download evalueringsrapporten her](#)

Naturlig teknik

– undersøger, hvordan apps og sociale medier kan få flere børn ud i naturen, og hvad det gør ved børn og unges naturbrug og naturoplevelser, når smartteknologi kommer med ud. Projektet vil motivere børn og unge til at bruge teknologi aktivt i naturen og sætte skub i udviklingen af teknologi som for eksempel apps og droner til naturbrug og naturoplevelser.

→ se mere på projektets hjemmeside

Børn Gror i Natur

– sætter fokus på værdien af børns oplevelser i naturen og inspirerer forældre og fagpersoner til friluftaktiviteter. Foreninger, skoler, dagtilbud og forældre er kommet med deres bud på hvilke naturaktiviteter, der er need to have i det gode børneliv.

→ se mere på projektets hjemmeside

Spejd med pigerne

– er et samarbejde mellem De Grønne Pigespejdere, SFO'er, SDU og Center for Børn og Natur, der er undersøger, hvad der kan motivere flere piger i SFO til at komme mere ud og være aktive i naturen. Projektet er støttet af Friluftsrådet.

 [download evalueringsrapporten her](#)

Naturklubber

– har som formål motivere børn i alderen 7-12 år og deres familier i udsatte boligområdet til at bruge naturen. I samarbejde med forskellige boligforeninger har Red Barnet etableret 10 naturklubber, der skal give børnene mulighed for oplevelser i naturen og i et fællesskab med andre børn, frivillige og forældre. Projektet er støttet af Friluftsrådet.

→ [Læs mere hos Friluftsrådet.dk](#)

Krible Krable

Krible Krable

– I projektet Krible Krable inspireres daginstitutioner, skoler og børnefamilier til at udforske den nære natur – til vands, til lands og i luften! Formålet med projektet er at inspirere børn i alderen 0-8 år, til at gå på opdagelse i naturen, samt motivere og inspirere pædagoger og lærere til at inddrage Krible Krable i pædagogiske projekter eller undervisning, der giver plads til fordybelse, undersøgelser, eksperimenter og legende læring! Visionen med Krible Krable er, at børn, uanset om de bor i byen eller på landet, bliver nysgerrige på naturen og får lyst til at udforske og værne om den. Projektet har modtaget støtte fra Nordea-fonden og Novo Nordisk Fonden.

→ [se mere på projektets hjemmeside](#)

Pædagogers arbejde med science i daginstitutioner

– er et forsknings- og udviklingsprojekt støttet af Novo Nordisk Fonden og VIAUC, som ser undersøgende og kritisk på, hvordan arbejdet med science foregår i Danmark. I forbindelse med projektet er der etableret et site projektets publikationer og 60 film, som illustrerer en mangfoldig praksis rundt omkring i landet. Filmene er tænkt som oplæg til inspiration og diskussion i personalegrupper og på pædagoguddannelserne.

→ se mere på projektets hjemmeside

Børns Naturdannelse

– er en undersøgelse og afklaring af, hvordan vi bedst understøtter, at alle børn får styrket deres forhold til naturen. Børn skal ud i naturen for at have forståelse for den og et personligt forhold til den. Naturdannelse handler om vores forhold til naturen, og hvordan forholdet bliver formet og styrket hos børn. Friluftsrådet arbejder for, at alle børn har et stærkt forhold til naturen. Målet er at klæde lærere, pædagoger, naturvejledere, spejderledere, undervisere, foreningsfrivillige og andre på til at arbejde med naturdannelse både i teori og praksis.

→ Læs mere hos Friluftsradet.dk

Forskning viser, at aktiviteter i naturen har positiv betydning for børns fysiske og mentale sundhed, for motorik og bevægelse og for deres lyst til at lære – © Se filmen 'Præsentation af videnoversigt' her. Samtidig er det undersøgt, at børn i dag er betydelig mindre ude i naturen med familien end deres forældre eller bedste-forældre.

Med centeret som samlende ramme skal de forskellige projekter i samarbejde skabe et solidt fagligt grundlag for at skubbe udviklingen i retning af, at flere børn kommer mere ud i naturen med familie og med pædagogisk personale, så de kan få erfaringer og gode oplevelser, som kan danne baggrund for leg, læring, udvikling og trivsel.

Det arbejder Center for Børn og Natur fortsat på gennem projekter, forskning, formidling, webinarer, fyraftensmøder, netværksaktiviteter og debatter.
→ www.centerforboernognatur.dk

Centersamarbejdet er kendetegnet ved, at det omfatter både praksisarbejde, forskning der kan informere praksis, og forskning, der kan beriges ved at samarbejde med praksis. Der arbejdes med alle områder fra praksis, udviklingsprojekter og forskning til det politiske niveau, som i fremtiden kan medvirke til at styrke børns muligheder for at få mere tid i grønne omgivelser.

APPS OG LINKS

NATUR, UDELIV OG SCIENCE

Me everum raepudae es soluptatest, aditios sequost emperspero ex eatempora veris molum idus mossim ate pa aut lamus, cum delesto tem vellitio. Mostrum cor mos consequenonet velitium inuscim ustibus qui ommodia porest laut late dolore lisciet entibeat.

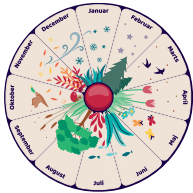

ÅRETS GANG I NATUREN

Naturguide

Følg med i aktuelle fortællinger om dyr, planter og naturen lige nu.
Læs mere på [☞ naturguide.dk](http://naturguide.dk)

Årstidshjulet – Skoven i Skolen

Få ideer til aktiviteter og viden om naturen lige nu.
Læs mere på [☞ skoven-i-skolen.dk](http://skoven-i-skolen.dk)

Kom Med Ud – Center for Børn og Natur

Inspirationsvideoer året rundt, artikler og forskningsresultater fra projektet Kom Med Ud.
Læs mere på [☞ www.kom-med-ud.dk](http://www.kom-med-ud.dk)

99 arter at se før du bliver voksen

99 arter skal inspirere børn og unge og deres pædagoger og lærere til at komme ud i naturen – og åbne deres øjne for de fortællinger, som findes derude.
Læs mere på [☞ www.99arter.dk](http://www.99arter.dk)

Vestre Hus Børnenaturcenter

En guldgrube af inspiration, viden og fortællinger om natur og naturoplevelser for og med børn.
Læs mere på [☞ vestrehus.dk](http://vestrehus.dk)

BESTEMMELSESVÆRKTØJER

iNaturalist

Appen kan hjælpe med at identificere planter og dyr i felten.

Appen er knyttet til en hjemmeside.

Læs mere på [🔗 inaturalist.org](https://www.inaturalist.org) og download iNaturalist til enten **Android** eller **iOS**

Seek

Seek foreslår navne på de arter, den kan genkende. Appen kan knyttes til iNaturalist, så alle fund registreres i databasen.

Download Seek til enten **Android** eller **iOS**

Arter

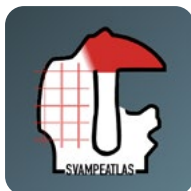
Arter er et citizen science projekt, hvor alle kan hjælpe med at finde, registrere og bestemme arter vha. billedgenkendelse

Læs mere på [🔗 arter.dk](https://arter.dk) og download Arter til enten **Android** eller **iOS**

Merlin Bird ID

Fugleapp som vha. AI identificerer fuglene på deres sang og kald. Kan tilknyttes eBird, hvor alle fund registreres på en international database. Læs mere på [🔗 merlin.allaboutbirds.org](https://merlin.allaboutbirds.org) og download Merlin Bird ID til enten **Android** eller **iOS**

Svampeatlas

Brug appen til at identificere og registrere fund af svampe i felten. Billeder og beskrivelser af alle danske svampe på den tilhørende hjemmeside. Læs mere på [🔗 svampe.databasen.org](https://svampe.databasen.org) og download Svampeatlas til enten **Android** eller **iOS**

Naturbasen

Brug appen til at registrere dyr og planter på jeres natursted eller på legepladsen

Hjemmeside med beskrivelser og billeder af de fleste planter og dyr.

Læs mere på [🔗 naturbasen.dk](https://naturbasen.dk) og download Naturbasen til enten **Android** eller **iOS**

PLANTER

Flora

Flora er en gratis app med tilhørende småfilm til alle der vil lære nyt eller mere om blomster, træer og frugter i den danske natur. Tjek undervisningsmaterialer på hjemmesiden.

Læs mere på www.wacabanga.dk og download Flora til enten **Android** eller **iOS**

PlanteGuide

PlanteGuide kan bruges som et opslagsværk. Bestem planterne vha. levested og ved at se nøje på vækstform, blade, blomsterform og -farve.

Læs mere på www.astma-allergi.dk og download PlanteGuide til **iOS**

Mobilflora - Vilde blomster

Bestemmelses- og opslagsværk om ca. 500 danske planter.

Download Mobilflora - Vilde blomster til enten **Android** eller **iOS**

Danmarks planter

Leksikon med nogle af de almindeligste danske planter.

Læs mere på naturporten.dk

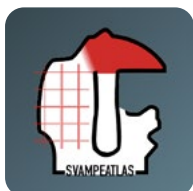

Vilde planter på din vej

Afkrydningshæfte med tegninger af 102 almindeligt forekommende danske planter.

Læs mere på botaniskforening.dk og download 'Vilde planter på din vej' som **PDF her**.

SVAMPE

Svampeatlas

Ved hjælp af billedgenkendelse hjælper appen med at identificere de fleste svampe, der efterfølgende valideres af eksperter. Læs mere på svampe.databasen.org og download Svampeatlas til enten **Android** eller **iOS**

DYR

Naturporten

Hjemmesiden med leksikon og faktakort om danske dyr.
Læs mere på [🔗 naturporten.dk](https://naturporten.dk)

Skoven i Skolen

Leksikon med beskrivelser af danske dyr og forslag til aktiviteter.
Læs mere på [🔗 skoven-i-skolen.dk/leksikon](https://skoven-i-skolen.dk/leksikon)

DYR – Pattedyr

DyreApp

App med alle danske pattedyr til lands og til vands. Ud over beskrivelser, tekst og fotos kan du også se dyrespor, høre lyde og se videoklip af mange danske pattedyr.
Læs mere på [🔗 netnatur.dk](https://netnatur.dk) og download DyreApp til enten **Android** eller **iOS**

Vinterens dyr

Hvordan klarer dyrene sig om vinteren?
Læs mere på [🔗 naturama.dk](https://naturama.dk)

DYR – Padder og krybdyr

Padder og krybdyr

Oversigt over danske krybdyr og padder.
Læs mere på [🔗 naturporten.dk](https://naturporten.dk)

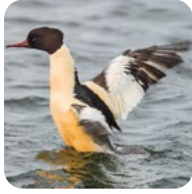
DYR – Skoven

Skoven i skolen

Inspiration til udeundervisning med særligt fokus på skoven. Undervisningsforløb, aktivitetsark, leksikon, forskningsrapporter og meget mere.
Læs mere på [🔗 skoven-i-skolen.dk](https://skoven-i-skolen.dk)

DYR – Fugle

FugleApp

Billeder, beskrivelser og fuglestemmer fra over 300 danske fuglearter.

Læs mere på netnatur.dk og download FugleApp til enten **Android** eller **iOS**

Merlin Bird ID

Hjælp til at identificere fuglene på deres sang og kald vha. lydgenkendelse. Merlin kan kobles til eBird, en global fugledatabase, hvor alle observationer samles. Læs mere på

merlin.allaboutbirds.org og download Merlin Bird ID til enten **Android** eller **iOS**

DOFs fuglebog

Få hjælp til at bestemme fugle ved hjælp af fuglens størrelse, farve, placering mm.

Indeholder billeder, fuglestemmer og information om fuglenes biologi.

Læs mere på dof.dk og download NetNaturDK til enten **Android** eller **iOS**

Danmarks Fugle

Oversigt over alle danske fugle.

Læs mere på dofbasen.dk/danmarksfugle

Byg fuglekasser

Instruktionsfilm om bygning af redekasser til forskellige fugle.

Læs mere på naturcenter.randers.dk

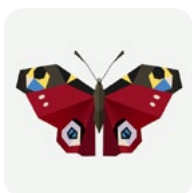
DYR – Hvirvelløse dyr

Krible-krable

Temaer, aktiviteter og faktaark om smådyr til at inspirere børn og pædagoger til at undersøge og udforske den nære natur og dens beboere gennem nysgerrighed, leg og læring.

Læs mere på naturvejledningdanmark.dk

Nordeuropas dagsommerfugle

Beskrivelser af 168 dagsommerfugle med fotos, levevis, værtsplanter, udbredelse m.m.

Læs mere på wacabanga.dk og download Nordeuropas dagsommerfugle til enten **Android** eller **iOS**

DYR – Kysten

Beach Explorer

Gå på opdagelse efter dyr, planter og skrald ved de danske kyster og registrer dine fund i databasen. Fotoguiden hjælper med at bestemme dine fund.

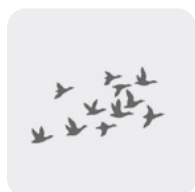
Download Beach Explorer til enten **Android** eller **iOS**

Kattegatcentret – Livet i havet

Dyk ned i spændende fortællinger om livet i havet.

Læs mere på [🔗 kattegatcentret.dk/livet-i-havet](https://kattegatcentret.dk/livet-i-havet)

Mit Vadehav – Livet i havet

Opdag livet på det lave vand gennem fortællebøger, aktivitetsark og faktaark.

Læs mere på [🔗 mitvadehav.dk](https://mitvadehav.dk)

Sten på stranden – Skoven i Skolen

Undervisningsforløb om strandsten med aktivitetsark med bl.a. begrebskort, stensortering og stenbingo.

Læs mere på [🔗 skoven-i-skolen.dk](https://skoven-i-skolen.dk)

SCIENCE

ScienceKlog

Inspiration til diskussion og udvikling af praksis med science i daginstitutionen.

Læs mere på [🔗 scienceklog.dk](https://scienceklog.dk)

Grønne Spirer

Inspiration til – med afsæt i den styrkede læreplan – at have fokus på natur, udeliv, science og bæredygtighed, når læringsmiljøerne udenfor på udearealer og i naturen.

Læs mere på [🔗 groennespirer.dk](https://groennespirer.dk)

Mikro Science Festival

Årligt arrangement der har til formål at stimulere flere børn til at bruge deres nysgerrighed og lyst til at gennemføre undersøgelser med naturen og uderummet som arena.

Læs mere på [🔗 naturvejledningdanmark.dk](https://naturvejledningdanmark.dk)

SCIENCE

KribleKrable Science

Temahæfte om science I arbejdet med krible-krable-projektet.

Download **temahæfte**

Science og leg

Baggrundsviden om sciencepraksisser og legekvaliteter i arbejdet med science i dagtilbud.

Læs mere på [☞ ucl.dk/science-og-leg](https://ucl.dk/science-og-leg)

Økolariet – Aktivitetsark

Aktivitetsark til at gå på opdagelse i naturen og lære omverdenen at kende.

Læs mere på [☞ okolariet.dk](https://okolariet.dk)

Naturporten – Aktivitetsark

Naturporten tilbyder viden om Danmarks natur med aktivitetsark, faktaark, quizzes og leksikon om danske dyr og planter.

Læs mere på [☞ naturporten.dk](https://naturporten.dk)

Naturens Uge

En årlig uge med et særligt naturtema for børn i dagtilbud og skoler.

Omfattende materialearkiv og inspirationsmateriale.

Læs mere på [☞ naturensdag.dk](https://naturensdag.dk)

 UDELIV

Vild mad

Information om spiselig vild natur, naturtyper, beskrivelser og opskrifter.

Læs mere på vildmad.dk og download Vild mad til enten **Android** eller **iOS**

Woop

App til gps-ture med fokus på bevægelse, leg og oplevelser, der kan gøre naturen større, vildere og sjovere for børn og unge. Opret eller find poster med aktiviteter.

Læs mere på dds.dk/woop og download Woop til enten **Android** eller **iOS**

Natureventyr

Find eventyr på kortet i appen og tag på eventyr-tur i naturen.

Læs mere på natureventyr.nu og download Natureventyr til enten **Android** eller **iOS**

Shelter

Guide til natursteder og naturoplevelser. Find shelters, bålpladser, stier og natursteder i hele Danmark.

Læs mere på shelterapp.dk og download Shelter til enten **Android** eller **iOS**

Topo GPS

Detaljerede topografiske kort med terræn og stier.

Læs mere på topo-gps.com og download Topo GPS til enten **Android** eller **iOS**

Mapy.cz

Vandre-app med kort og stier.

Download Mapy.cz til enten **Android** eller **iOS**

Ud i naturen

Guide til natursteder og naturoplevelser. Find shelters, bålpladser, stier og natursteder i hele Danmark.

Læs mere på udinaturen.dk

UDELIV

Gå nye veje

Kend reglerne for hvor du må dyrke forskellige friluftaktiviteter.

Læs mere på [☞ gaanyeveje.dk](http://gaanyeveje.dk)

Hvor må jeg færdes? Naturstyrelsen

Naturbeskyttelseslovens regler for færdsel i naturen.

Læs mere på [☞ mst.dk](http://mst.dk)

KREATIVE UDTRYK

Kreative ideer

Kreative ideer til andre måder at arbejde med naturen på.

Læs mere på [☞ vestrehus.dk](http://vestrehus.dk)

Naturmaterialer

Grønne Spirers forslag til arbejde med naturmaterialer.

Læs mere på [☞ groennespirer.dk](http://groennespirer.dk)

Landart

Inspirationshæfte til at arbejde med landart.

Download [☞ inspirationshæfte](#)

Sangglad

Sange om naturen og årstiderne.

Læs mere på [☞ sangglad.dk](http://sangglad.dk)

Rytmeinsekterne

App til leg med sange, musik, rytmer og læring om fem insekter.

Læs mere på [☞ rytmeinsekterne.perlefilm.com](http://rytmeinsekterne.perlefilm.com) og download Rytmeinsekterne til enten [☐ Android](#) eller [☐ iOS](#)

DIVERSE - Naturvejleder

Find naturvejleder

Oversigt over hvor der er naturvejledere.

Læs mere på [☞ naturvejledningdanmark.dk/find-naturvejleder](https://naturvejledningdanmark.dk/find-naturvejleder)

DIVERSE - Skoletjenesten

Skoletjenesten dagtilbud

Find en skoletjeneste i nærheden af dig i oversigten over kulturinstitutioner med skoletjenester.

Læs mere på [☞ skoletjenesten.dk](https://skoletjenesten.dk)

DIVERSE - Forskning og baggrundsviden

Viden om Friluftsliv

Forskning, udvikling og erfaringer med natur, udeliv og friluftsliv med særligt fokus på pædagogiske målgrupper.

Læs mere på [☞ videnomfriluftsliv.dk](https://videnomfriluftsliv.dk)

Center for Børn og Natur

Center for Børn og Natur sætter fokus på børns brug af naturen gennem projekter, forskning, formidling, netværksaktiviteter og debatter.

Læs mere på [☞ centerforboernognatur.dk](https://centerforboernognatur.dk)

LITTERATURLISTE

Børne- og Socialministeriet (2018). Den styrkede pædagogiske læreplan. https://emu.dk/sites/default/files/2021-03/7044%20SPL%20Den_styrkede_paedagogiske_laereplan_21_WEB%20FINAL-a.pdf

Ejbye-Ernst, N. (2012) Pædagogers formidling af naturen i naturbørnehaver. Ph.d.-afhandling, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Institut for læring og didaktik.

Ejbye-Ernst, N., Moss, B., Stokholm, D., Lassen, B., Præstholm, S. & Frøkjær, T. (2019): Betydningen af dagtilbudsarbejde med børn i naturen – En forskningsoversigt med fokus på nordisk litteratur. VIA University College, Aarhus og Center for Børn og Natur, Københavns Universitet, Frederiksberg. <https://www.videnomfriluftsliv.dk/sites/default/files/pdf/Pdf-filer/forskningsoversigt.pdf>

Fjørtoft, I (2007). Landscape as Playscape – Learning Effects from Playing in a Natural Environment on Motor Development in Children. Doctoral dissertation. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education.

Grahn, P. (2007). Barnet och naturen. I Dahlgren, L. O., Sjölander, S., Strid, J. P. & Szczepanski, A. (red.). Utomhuspedagogik som kunskapskälla. Lindkjöbing: Studentlitteratur.

Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nielsson, P. & Ekman, A. (1997). Ute på dagis. *Movium Stad & Land* nr. 145.

Hansen, M. (2002). Børn og opmærksomhed – Om opmærksomhedens psykologi og pædagogik. København: Gyldendal.

Kiewra, C. & Veselack, E., (2016). Playing with nature: Supporting preschoolers' creativity in natural outdoor classrooms. *The International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 4(1). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1120194.pdf>

Kylin, M. (2004). Från koja till plan. Ph.d.-afhandling. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering Alnarp. <https://pub.epsilon.slu.se/600/1/A472Mari-aKylin.pdf>

Lassen, B., Ejbye-Ernst, N. & Stokholm, D. (2019): Fyrtårnsinstitutioner - Fortællinger fra praksis. VIA University College, Aarhus og Center for Børn og Natur, Københavns Universitet, Frederiksberg. https://centerforboernognatur.dk/dokumenter/Fyrta_rnsinstitutioner___Fort_allinger_fra_praksis_UP-DATE_081020.pdf

Lassen, B., Stokholm, D. & Ejbye-Ernst N. (2022). Pædagogstuderendes praktik foregår også i uderummet. En undersøgelse med fokus på studerendes erfaringer med brugen af uderummet, VIA University College, Aarhus og Center for Børn og Natur, Københavns Universitet, Frederiksberg. https://centerforboernognatur.dk/dokumenter/P_dagogstuderendes_praktik_foreg_r_ogs__i_uderummet_marts_2022.pdf

Lerstrup, I. & Konijnendijk van den Bosch, C. (2017). Affordances of outdoor settings for children in preschool: Revisiting Heft's functional taxonomy. *Landscape Research*, 42(1), 47-62. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1324157.pdf>

Lerstrup, I., & Refshauge, A. D. (2016). Characteristics of Forest Sites used by a Danish Forest Preschool. *Urban Forestry & Urban Greening* 20:387-396.

Mårtensson et al. (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children. *Health & Place*, 15 (4), s. 1149-1157. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1353829209000677?via%3Dihub>

Mårtensson, F. (2004): Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården. Lund: Doctoral thesis Swedish University of Agricultural Sciences Alnarp. <https://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf>

Mårtensson, F., Jensen, E. L., Söderström, M., Öhman, J. (2011). Den nyttiga utevistelsen. *Natur Vårds Verket*: <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/6400/978-91-620-6407-5.pdf>.

Norling, M. & Sandberg, A. (2015). Language Learning in Outdoor Environments: Perspectives of preschool staff.

Tidsskrift for Nordisk barnehageforskning. <https://nordiskbarnehageforskning.no/index.php/nbf/article/view/112/113>

Stokholm, D., Lassen, B. & Ejbye-Ernst, N. (2020): Kom med ud i pædagoguddannelsen. En undersøgelse med fokus på uddannelse af pædagoger til pædagogisk arbejde i grønne omgivelser. VIA University College, Aarhus, og Center for Børn og Natur, Københavns Universitet, Frederiksberg. https://centerforboernognatur.dk/dokumenter/CfBN_Kom_med_ud__i_p_dagoguddannelsen_web.pdf

Stokholm, D., Blomgreen, C. B., Christensen M. & Ejbye-Ernst, N. (2022): Børns perspektiver på science – En publikation om børns perspektiver på science i pædagogisk arbejde i daginstitutionen. VIA University College, Aarhus og Center for Børn og Natur, Københavns Universitet, Frederiksberg. https://centerforboernognatur.dk/dokumenter/B_rns_perspektiver_p__science__web_.pdf

Thulin, S. (2010). "Barns frågor under en naturvetenskaplig aktivitet i förskolan". *Tidsskrift for Nordisk Barnehageforskning*. <https://nordiskbarnehageforskning.no/index.php/nbf/article/view/15/15>

Vigsø, B. & Nielsen, V. (2006). *Børn & udeliv*. Esbjerg: CVU Vest Press.

Waite, S. (red.) (2011). *Children learning outside the classroom: from birth to eleven: Second edition*, London: SAGE

Änggård, E. (2009). Skogen som lekplats – Naturens material och miljöer som resurser i lek. *Nordic Studies in Education*, 29(2), s. 221-232. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1891-5949-2009-02-05>

